

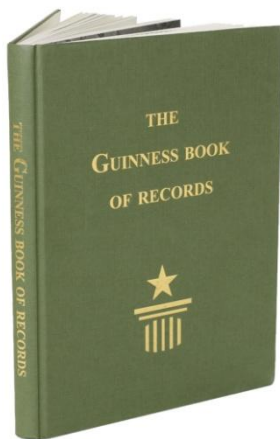
Een historische kroegentocht

Met deze stadsexcursie op 17 mei 2015 werd geschiedenis geschreven.

Wereldgeschiedenis wellicht. In Bergen op Zoom. Want een 'kroegentocht' is toch vooral een tocht waar voor het nuttigen van respectieve consumpties steeds een andere etablissement wordt bezocht. Zulks was dit hier in geen dele het geval. Geen druppel kwam er gedurende de hele excursie nog maar tevoorschijn, laat staan dat de deelnemers hun dorst konden lessen. Sterker nog, niet één kroeg werd daadwerkelijk bezocht, en vaak wás er niet eens een kroeg meer. Hier is geen twijfel mogelijk, zo'n kroegentocht is nooit eerder, op welke plaats dan ook, gehouden. Iets voor het Guinness(!) book of records.

1 Belangstelling voor Henk Franken, en nog geen dorst...

Toch ging het de deelnemers niet om een recordpoging. Toen via krant en website van de Geschiedkundige Kring bekend werd dat SIEB een excursie langs historische cafés in diverse uitgaansgebieden van de stad organiseerde, was het maximum aantal deelnemers in (eveneens) recordtijd bereikt.

Herinneringen

Het bleek een excursie die vooral Bergenaren 'met wat meer levenservaring' op de been bracht. Op elke stopplaats kwamen dan ook herinneringen tevoorschijn, maar ook informatie die zij toch nog niet wisten. De gids Henk Franken bleek te beschikken over een encyclopedische kennis van de Bergse horeca avant la lettre, waaruit hij op elke stopplaats informatie putte. Hij is dan ook al pakweg 20 à 25 jaar met het onderwerp bezig, en beschikt over een hoeveelheid kennis en materiaal waarmee hij met gemak een boek zou kunnen vullen. Dat doet hij dan ook; het boek '[Bergen op stap](#)' waaraan hij al enkele jaren werkt, verschijnt naar verwachting eind 1916. Dat is nog een dik jaartje wachten. De excursie geeft er een klein voorproefje van, en dat smaakt beslist naar meer. Toch zult u het hier het komende jaar mee moeten doen, of zelf op stap gaan, natuurlijk.

De deelnemers verzamelden zich op het Beursplein, nu een actueel horecappleintje met een Frans sfeertje. Henk vertelde dat in een ver(der) verleden iedereen die daar brood in zag, vanuit winkel of woonhuis een drankgelegenheid kon beginnen. Hetgeen kennelijk ook veel gebeurde, want in 1880 bestond 10 à 15 % van het staatsinkomen uit drankaccijnzen. Die cijfers zijn bekend omdat in 1881 de eerste drankwet voor de verkoop van sterke drank werd aangenomen. Daarmee diende elke openbare gelegenheid die sterke drank verkocht, voortaan een vergunning van

gemeentewege te hebben. Daarmee ontstond een administratie waar drankgelegenheden gevestigd waren en aan wie de vergunning verstrekt was. In 1905 zorgde een aanpassing van de wet er voor dat ook voor de verkoop van zwak-alcoholische dranken een vergunning vereist werd. Gelukkig is heel dit archief bewaard gebleven, wat een rijke bron aan informatie voor onderzoeker Henk Franken vormde. En dat Henk heel wat informatie heeft verzameld bleek uit wat hij tijdens de excursie wist op te sommen.

Steenbergsestraat

Het begon al goed op het Beursplein, waar op de hoek Steenbergsestraat vroeger het Maastrichts bierhuis was gevestigd. Waarschijnlijk vernoemd naar het biermerk dat toen verkocht werd. Toen de term koffiehuis omstreeks 1910 uit de mode raakte werden vele van deze plekken omgedoopt in het (toen) deftiger klinkende 'café'. Met biljart, en met grotere bierglazen dan anderen, voor 15 ct per glas, dat dan weer wel, terwijl elders 12 ct voor een 'vaasje' werd gevraagd. De familie van Nijnatten begon in dit café in 1930 en verliet het medio 1988. Intussen was het Maastricht bierhuis in de jaren ' 50 veranderd in 'café Markiezenhof'. In hoeverre dat hielp om de in kazerne Prinsenhof (Markiezenhof) gelegerde militairen binnen te loodsen is niet bekend. Deze naam werd in 1999 veranderd in 'de Markies', omdat de bloemen, die voor het Markiezenhof bestemd waren, steeds weer in het café werden afgeleverd. Dat raakte men een beetje beu.

2 Biljartballen en keus zitten nog steeds in de gevel

Op het adres Steenbergsestraat 3 (Poncin) is ook al sinds mensenheugenis, nou ja, 1922 dan, een horecagelegenheid gevestigd. Familie Bergmans startte op die plek toen café het Centrum, wat ook veel klandizie van militairen trok. Ter herkenning van het café als 'café-billiard' werden 4 gekruiste biljartkeus en ballen in de gevel ingemetseld. Ze zitten nog op dezelfde plaats, al vallen ze omdat ze zijn meegeschilderd niet direct op. Vóór dat het Poncin werd, is het in 1951 door de nieuwe eigenaar

Toon Nuijtemans (jawel!) café de Markies gedoopt en nog later 't Pumpke (Bertha Hertog en echtgenoot).

Fortuinstraat

In de Fortuinstraat (eerder Oude Potterstrate en Lange Meestraat) was op no 14 sedert 1893 het hotel 'De Fortuin' gevestigd in het pand van die naam. Later werd deze naam veranderd in 'Hotel de Gouden Leeuw', waarvan de naam nu nog zichtbaar is in het ijzeren hek dat tegen de gevel is bevestigd. Aardig detail is, dat herberg de Gouden Leeuw begin 20^e eeuw op de Grote Markt was gevestigd. Toen Frans Hazen ook dit pand overnam en er 'la Pidola' (vert: haasje over) als onderdeel van Hotel de Draak in vestigde, was de cirkel rond, omdat het pand daarmee net als 400 jaar eerder tot hetzelfde complex behoorde. Na de [brand](#) in de Draak op 26 februari 2013 kreeg de ruimte in het gebouw een andere bestemming in het Grand hotel

3 De Gouden Leeuw had vroeger een echte stoep met hek, waardoor er ruimte was voor een terras

de Draak.

De uitleg van Henk Franken bleef overigens niet beperkt tot de gebouwen en de daarin gevestigde bedrijven, ook van de successieve eigenaren wist hij vele details te vertellen. Zo hoorden de deelnemers dat Frans Hazen indertijd als werknemer bij hotelier Oirbans was begonnen, en in dat hotelbedrijf was opgeklimmen. Toen Nol Oirbans wilde stoppen maar zelf geen opvolging had, heeft Hazen in 1984 het hotelbedrijf overgenomen. En uitgebouwd, kan zonder overdrijving worden gesteld.

Wat veel minder bekend is, dat ook op het naast De Fortuin gelegen pand op no 12 (De Sterre) het Vlaamsch Koffijhuis was gevestigd. Logisch, het is al in 1907 gesloten. Daarna is Besling zijn drogisterij in dat pand begonnen. Dank zij de reacties van de deelnemers aan de excursie werd er soms (zoals hiervoor) wat verder uitgeweid, hetgeen Henk bij deze drogisterij herinnerde aan apotheker Van Kalmthout, die zoals destijds gebruikelijk, eigen zepillen maakte. Deze werden onder de merknaam 'Lammenol' in omloop gebracht..... Voor Bergenaren is verdere uitleg onnodig, dunkt me.

Grote Markt

Aangekomen op de Grote Markt zien we dat in tegenstelling tot vroeger, nu in bijna elk pand horeca is gevestigd. Toch is het aantal vergunningen gedaald, waar de gemeente vroeger wel erg scheutig mee omging.

Volgens de drankwet zouden op basis van het aantal inwoners van toen maximaal 36 vergunningen uitgereikt mogen worden, terwijl het bij telling in 1882, dus een jaar

na ingaan van de nieuwe wet, 'slechts' 136 stuks waren. Bij de wetswijziging in 1905 (zwak alcoholische dranken) waren er in totaal 188 (108 sterke drank en 80 zwak alcoholisch). De eerste categorie was dus hoe dank ook, in aantallen gedaald. Het aantal van 188 vergunningen is er heden te dage niet meer. Of met deze afname ook de totale exploitatieruimte voor de horeca is verkleind valt te betwijfelen als je de huidige inrichting van de Grote Markt ziet, waar niet alleen de met gemeentegeld bekostigde vlakgeslepen trottoirs als horecavloer worden gebruikt, en het plein zelf geleidelijk aan steeds verder met terrassen volgroeit.

4 Links van het kerkpad heeft twee maal een brand zijn vernietigend werk gedaan

Rond 1900 was horeca beperkt tot De Draak (no 38) gedurende enige tijd op nr 37 herberg St George, de nummers 7, 8 en 9 links van het pad naar de Gertrudiskerk (de Gouden Leeuw, en Stadhouderskerk), en rechts van het pad no 11, Cranenburg.

In 1903 breekt er brand uit in De Stadhouderskerk, no 8. De scheidingsmuur tussen no 8 en 9, Herberg de Gouden

Kerkstraat

Voort gaan we naar de Hoogstraat, waar op no 6 ook een café gevestigd is geweest. De Carillonbar kreeg zijn naam kennelijk omdat timmerlui die daar aan het werk waren de vraag kregen hoe het café ging heten, net toen het carillon begon te spelen, niet lang na hoefden te denken. Familie Konink-Melsen maakte van het café dé uitgaansgelegenheid, mede

7 Waar was de Carillon bar? en de Piekskesbar?

omdat het een van de twee nieuwe nachtvergunningen

verwierf. Die vergunningen waren erg duur, Fl 500.-. per maand, hetgeen met de verkoop moest worden terugverdiend. De bierprijs steeg daarom tot Fl 1.-., wat toen de nieuwe naam 'Piekskesbar' opleverde. Maar al eerder was daar tegenover op Kerkstraat 1b het Volksbierhuis gevestigd, wat in 1908 werd gesloten. Het pand werd gesloopt. Inde gevel van het huidige pand is trouwens nog een gevelsteen aanwezig: 'In de oude boekwinkel', hetgeen verwijst naar nóg eerder gebruik. In de toegangsdeur heeft volgens een deelnemer ook een smeedijzeren rooster gezeten met de tekst 'de bieb'. De uitbater Becht van de Volksbierhuis verhuisde naar de Korenbeurs (Potterstraat) omdat hij wilde uitbreiden. Dat heeft de Korenbeurs ook groot gemaakt.

Helaas moest gids Henk tijdens de wandeling vele andere gelegenheden simpelweg overslaan, omdat de tocht uiteindelijk slechts twee uren zou duren. Via de Kerkstraat (hoek Schoolstraat, ToJo bar, daarna VIPS en swingcafé Soirée, gesloten wegens geluidsoverlast) gaan we de Koevoetstraat in, café de Peperbus van Richard Vale (trekautomaten) waar Henk ook weer een anekdote over vertelt: op het toilet was een rode schakelaar aangebracht met de tekst: 'Bij brand omdraaien'. Natuurlijk was er altijd wel iemand die dat

8 Van ToJobar/VIPS en café de Peperbus resteert slechts de herinnering

probeerde. Dan lichtte de tekst op 'Alleen bij brand, sufferd!'. Wat de 'dader' meestal niet wist, was dat tegelijkertijd een licht bij de bar aan ging, zodat hij bij terugkomst nietsvermoedend op 'gejuich' onthaald werd.

Koevoetstraat

Langs de (nu denkbeeldige) achterzijde van Thalia, gebouwd in 1883 door de Societeit die voordien in de Lievevrouwestraat 25 (Luxor) gevestigd was. Dit gebouw is/was al een aparte excursie waard. Het omvatte vele ruimten die ook gehuurd konden worden.

Het expanderend verenigingsleven, bedrijfsactiviteiten en goede doelen projecten maakten het Thaliacomplex tot een onmisbare plek in de Bergse samenleving. Er werden grote personeelsfeesten

gehouden (Asselbergs, van Mechelen) bedrijfstentoonstellingen: RIO (Reclame Is Onmisbaar) in 1925, Drago (1935) autotentoonstelling (1955) en goede doelen evenementen: MOVEO-loterij (1956), Fancy fair tbv Belgische vluchtelingen (1914). Hiervan zijn beelden op de beeldbank van het Markiezenhof te vinden. Toch is het gebouw in 1963 gesloopt; de avond tevoren is er als gebruikelijk nog de sluitingsavond van de Bergse Vastenavond gehouden. De reden van het besluit tot sloop was dat er tijdens en na de oorlog veel achterstand in het onderhoud was ontstaan. Het toenmalige gemeentebestuur wenste niet in particulier eigendom te investeren. Met het bekende gevolg. Enkele tastbare herinneringen, zoals het originele drankvergunningbord is thans nog aanwezig in het tegenoverliggende café Thalia. De treurige opvolger na sloop, de 'loods' van Albert Heijn, is gelukkig alweer vele jaren uit het stadsbeeld en de herinnering van velen verdwenen.

Van de Thaliatuin resteert alleen nog de muziekkiosk.

9 Het was druk in de Thaliatuin tijdens de tentoonstelling RIO in 1925

Voor we via de Koevoetstraat naar de Korenbeursstraat oversteken, wordt nog een aantal cafés in de Wouwsestraat in de herinnering gebracht: Café de Koophandel (nu Bakker Bart), de Stad Goes op de hoek Rozemarijnstraat en Verpalen. In de Rozemarijnstraat (Schipstratje) was in 1905 ook een horecagelegenheid met een kennelijk bedenkelijke reputatie. De aanvraag voor een logementsvergunning (om na sluitingstijd aan gasten toch te kunnen schenken) werd na het gebruikelijke vooronderzoek door de politie afgewezen. Enkele deelnemers wezen er op dat de naam van het straatje hoogstwaarschijnlijk juist op de aanwezigheid van een 'publiek huis' duidde. Dat is kennelijk in andere steden ook zo. Een rozemarijntje was volgens deelnemers een aanduiding voor een publieke vrouw, en een takje rozemarijn aan de deur een duidelijk teken. (Vreemd eigenlijk dat met de zoekterm 'Rozemarijntje' in het web thans veel kinderopvangbedrijven en kinderboeken tevoorschijn komen)

Café Verpalen (de latere naam) dateert van 1 mei 1911, toen de toenmalige uitbater Adrianus Verhoeven vanuit de Korenbeursstraat-hoek Kettingstraat (pand Haverkort) verhuisde. Omdat zijn vergunning pas op maandag 1 mei inging bleef het café in de Korenbeursstraat die zondag tot 12 uur open, en werden de gasten ingeschakeld bij het overbrengen van meubilair en de victualia, waarna tot sluitingstijd aan het nieuwe adres verder werd 'vergaderd'. Zo had het nieuwe café al de eerste dag een behoorlijke omzet. Ofschoon dit hotel-café-restaurant de naam d'Oranjeboom voerde, werd er Heineken bier geschonken.

De naam Verpalen is van later datum ofschoon het café ook wel bekend was als 'Jan Latjes', dat verwijst naar de bijnaam van Rinus Verpalen, de tweede exploitant. Toen deze een spandoek ophing met de tekst "Hier krijg je beter logies dan aan de overkant" hing het bedoelde tegenoverliggende politiebureau de tekst op: "Maar hier is 't wel gratis".

10 Links in het bovenvenster blijkt dat d'Oranjeboom vooral Heineken bier schonk

De 'Stad Goes' was tot 1991 gevestigd op de hoek van de Rozemarijnstraat. Velen kennen nog de opgezette vos die voor het raam stond. Deze was later te bewonderen aan de Bruinevisstraat, waar de uitbater toen het café [.....] overnam.

Verder ging de tocht, de Korenbeursstraat in. een straatje met in de jaren '70 roemruchte kroegen. De Ahoy bar had een rijksdaalder op de toog vastgesoldeerd. Nadere toelichting overbodig. Op no 17, Couwenborg, was tot 1932 zelfs een bier- en limonadebottelarij gevestigd, terwijl in het linker deel café werd gehouden. We noemden al het pand hoek Kettingstraat waaruit Rinus Verpalen verhuisde. Er tegenover had de familie Stam zelfs twee bars: de Ritz bar en de Lido bar, die via de deuren onderling waren verbonden. Bij een brand is dat beide panden noodlottig geworden. Thans is hier Luyks tegelhandel gevestigd.

Bij het passeren van het Korenbeursplein kan de Dikke Boom (gebouwd in 1915 door Wed. van Mansfeld) natuurlijk niet worden overgeslagen, een café met afspanning voor paarden. Later ontstond er een fietsenstalling met ruimte voor wel 1000 fietsen, à 10 ct per fiets een aardige bijverdienste. Hiervan gaat nog de anekdote als jongeren

11 Zou die rijksdaalder er nog zitten?

toestemming vroegen voor gebruik van het biljart: "kunnen wij biljarten?" Eigenaar de Wit quasi antwoordde met "Dat weet ik niet"; hij had ze immers nog niet aan de tafel in actie gezien... Luyks heeft het gebouw thans als tegelopslag in gebruik.

12 De dikke boom op het Korenbeursplein, omgewaaid in de stormnacht van 30 september naar 1 oktober 1911

Een eindje verderop zien we op no 24 het pand waar vanaf 1963 tot 1972 De Zwarte Kat gevestigd was. De gevel is nauwelijks veranderd, ofschoon er wel een garagedeur in is gezet. (Ook weer Luyks) Een bewoonster die toevallig thuiskomt schiet in de lach als ze de deelnemers aan de kroegentocht met een blik vol warme herinneringen naar die nietszeggende gevel met garagedeur staan te kijken. Waarschijnlijk is ze niet op de

13 Alleen de Ster in de gevel is er nog

hoogte van de roemruchte historie van dit pand, waar wel 30 vaten

bier per week werden getapt, en met Vastenavond (toen nog twee à drie avonden) wel 80 stuks. De jaarmzet haalde volgens Henk Franken zelfs 90.000 liter bier... Extra weetje: Henny Huisman heeft hier nog als diskjockey gewerkt. Toen de eigenaar de bar veranderde in de Galapagos bar, omdat hij eens iets anders wilde, ging het bergafwaarts. Dat was ook buiten zichtbaar, omdat de rood geverfde vloer bleef afgeven, en zodoende aan de voetstappen gezien kon worden naar welke kroegen de gasten later op de avond heen gingen.

Tenslotte komen we aan bij Café de Ster, dat al in 1890- bierhuis was. Als het echter al vóór 1881 zou hebben bestaan, zou er vanaf die datum een vergunning moeten zijn. Die is er niet. De nabijgelegen Oranje Nassau kazerne zal beslist een goede basis voor de omzet geweest zijn. Van oudsher startte de Vastenavond vanuit dit café, waar de boerenploeg op 11 november de jaarlijkse verkiezing van prins, nar en grootste boer hield en vervolgens de kale'need bij de geit aflegde. (Noot: hoe was dat vóór 1961? Toen is de geit pas op het Bleekveldje gekomen). In het pand zijn thans appartementen gevestigd; het glas-inloodraam met de ster erin is volgens zeggen in bezit van Riet 'de Ster'.

Het Kornbeursplein heeft op no 12 (bakkerij 't Croissantje' vroeger een paardenhandel (lees: slachterij) gehuisvest, war veel tegelwerk in het pand nog naar verwijst.

Via de Kleine Kerkstraat komen we in de Engelsestraat op de hoek Nieuwstraat een pand tegen waar ook kort een café gevestigd is geweest: Bierhuis De Hoop van Janus Licht heeft zijn naam niet waar kunnen maken. Het is in 1938 gesloten. De reden daarvan was dat het pakhuis achter het

14 Tot 1938 was hier Bierhuis 'De Hoop' gevestigd

Ad van Loon

pand met regelmaat werd gehuurd door een groep mensen die later de NSB bleek te zijn. Dat is kennelijk desastreus geweest voor het Bierhuis.

Aan het andere eind van de straat waren in de jaren '70 de Fiesta bar, en op no 10 de Porto Vino bar, wat eigenlijk een dancing was.

Op de Vismarkt (o, pardon, St Catharinaplein) komen ook vele cafénamen voorbij: Capri bar, de Hoeve, Pigalle, Katarina bar (gaat binnenkort sluiten) Saint Germain des Prés, Bonte Os, Montana, Maxim, Scotch Inn, City bar.

Allemaal met eigen publiek en eigen reputatie. Op no 7 was in de 18e eeuw (en later) de officierssociëteit 'de Eendracht' gevestigd, wat nu nog in de gevel is terug te vinden. Ook heeft de vrijmetselaarsloge hier zijn onderdak gehad voor de verhuizing naar de Engelsestraat (Amsterdamse Bank)

Café-billard de Bonte Os/Raats/Café-bar George Muns/café-bar Henny Rouing) is mede daarom gedenkwaardig omdat daar samen met anderen het idee van een gezamenlijk betaalsysteem is ontwikkeld, wat al spoedig daarna uitmondde in wat nu de leutneutbon is. De basis bracht Kees Videler (Luxor) mee uit Engeland, waar hij tijdens een van zijn vele busreizen een gezamenlijk muntsysteem bij een aantal pubs ontdekte.

Deze leutneutbon is zoals Henk Franken vertelt, de eigenlijke aanleiding tot zijn horeca-hobby. Net als iedereen hield hij er wel een over na de Vastenavond, en heeft ze vervolgens van elk jaar verzameld. Van het een kwam zo het ander.

Tenslotte komen we dan in het Hofstraatje, waar café de Grote Slok niet te missen is. Minder bekend is dat dit café ooit nog een logementsvergunning heeft gehad voor maar liefst 12 gasten. Daarvoor beschikte het over één tweepersoonskamer, drie éénpersoonskamers, en een zolder voor 8 gasten. Enige privacy maakten de gasten daar zelf door kleding of handdoeken te hangen over een touw dat daartoe over de zolder was gespannen. Dat dit niet zomaar theorie was bleek uit politiecontroles die voor de vergunningaanvraag werden gehouden: gemiddeld overnachtten er 10 à 12 personen.¹ (aanvulling aug 2015)

Nadat nog even wordt geconstateerd dat ook op no 1 en no 9 café's waren tussen 1910 en 1920 bereikt de groep weer het begin van de excursie.

Jan Hopstaken van de Geschiedkundige Kring sluit af met de bemerking dat de rondleiding naast veel herinneringen vooral een stuk sociale geschiedenis van het Bergse heeft getoond. De diepgang van de rondleiding heeft voor de deelnemers veel nieuws gebracht. Dat maakt nieuwsgierig naar de het boek dat omstreeks november 2016 uit moet komen, omdat daar nog veel meer details in staan, en in de rondleiding maar een klein deel van de Bergen op Zoomse horeca kon worden bezocht.

15 De vijf initiatiefnemers tot de voorloper van de leutneutbon

¹ Aanvulling augustus 2015:: Blijkens een [artikel in de gazet Bergen op Zoom](#) sluit ook de Grote Slok per 1 mei 2016 de deur als er geen koper wordt gevonden. De huidige uitbater heeft geen opvolger.